

УДК 811.161.2+811.111]’25:004

АЛЛА ОЛЬХОВСЬКА

(Харків)

САТ-ПРОГРАМИ У СТРУКТУРІ НАВЧАННЯ МАЙБУТНІХ ПЕРЕКЛАДАЧІВ

Розглянато САТ-програми як важливий компонент професійної підготовки майбутніх перекладачів. Зроблено висновок про необхідність введення до фахової підготовки перекладачів спеціального курсу основ роботи з окресленими програмами, що сприятиме підвищенню ефективності навчання в цілому та створить підґрунтя для формування конкурентоспроможних спеціалістів на сучасному ринку праці.

Ключові слова: фахова підготовка, майбутні перекладачі, САТ-програми, ТМ-інструменти.

Значний розвиток інформаційно-комп’ютерних технологій та нові вимоги на ринку праці поставили новітні виклики перед студентами, що прагнуть стати перекладачами адже на сьогоднішній день вже не достатньо лише лінгвістичної підготовки та знань з теорії й практики перекладу. Сучасний пере-

кладач має володіти цілою низкою навичок роботи за комп'ютером, основні з них включають володіння текстовими редакторами, програмами перевірки правопису, електронною поштою, Інтернетом. Однак, для того, щоб стати по-справжньому ефективним та користуватися попитом серед замовників та роботодавців, перекладачеві необхідно навчитися роботі з сучасними програмами автоматизованого перекладу (CAT-програми), які дозволяють значною мірою спростити процес перекладу, надаючи можливість зробити переклад швидко та якісно. Дослідження зарубіжних вчених [7] вказують на те, що випускники перекладацьких відділень, які володіють CAT-програмами мають значні переваги, потрапляючи на роботу у високотехнологічне середовище (наприклад, сучасну перекладацьку агенцію, обладнану зазначеними програмами), а саме таке середовище стає все більш і більш поширеним на сьогоднішній день. Сучасні інформаційно-комп'ютерні технології ставлять нові завдання і перед викладачами перекладацьких відділень вищих навчальних закладів, оскільки до змісту фахової підготовки необхідно ввести новий компонент, що вимагає певних змін власне у самій програмі, а також відбору необхідної навчальної інформації з подальшою побудовою спеціальних навчальних матеріалів. Усе це, у свою чергу, потребує проведення значної кількості досліджень, як на теоретичному рівні (аналіз наукових джерел) так і на практичному рівні (експериментальне навчання). За останнє десятиріччя почали з'являтися праці, присвячені новітнім технологіям у галузі перекладу [1-8], однак проблему і досі не можна назвати вирішеною, а тому актуальними є роботи, присвячені їй подальшому дослідженню.

Мета статті – охарактеризувати сучасні CAT-програми, що використовуються перекладачами. Мета дослідження передбачає вирішення таких завдань: 1) описати принцип дії CAT-програм на основі ТМ-інструментів; 2) розкрити основні переваги CAT-програм для перекладачів та можливі труднощі використання; 3) надати перелік найрозповсюдженіших програм та окреслити їх додаткові функції.

На початку 80-х років минулого століття керівник японської національної програми з машинного перекладу Макото Нагао розробив нову концепцію перекладу, що ґрунтується на прикладах (example based translation). Відомо, що в галузі наукової комунікації мови характеризуються одноманітністю синтаксичних конструкцій та значною мірою термінологізованим лексичним наповненням. Під час зміни лексики та термінології часто повторюються одні й ті самі конструкції. Це наштовхує на думку про те, що за накопичення достатньо великої збірки раніше перекладених фраз великою є вірогідність того, що більша частина наступних текстів та їх перекладів буде аналогічною до вже перекладеного вручну. Для «навчання» системи необхідно сформувати великий масив вихідних текстів і їх перекладів, який повинен бути завантажений у надпотужну багатопроцесорну електронно-обчислювальну машину. Під час перекладу нових текстів із згаданого масиву мають обиратися аналоги фрагментів цих текстів, які можуть бути використані для формування вихідного тексту [3]. На сьогодні існує багато систем, які так чи інакше реалізують запропоновану концепцію. Дуже великою популярністю у світі користуються CAT-програми (Computer Aided/Assisted Translation) [1-8]. Ці програми не мають нічого спільного з системами машинного перекладу, їх призначення полягає у спрощенні процесу перекладу однотипних документів. Тому у цьому автоматизованому процесі обов'язково має бути присутнім перекладач, який виконує

у повній мірі свої функції. Єдине, що робить машина, – це запам'ятовування перекладених фрагментів тексту та їх використання у наступних перекладах. Така технологія отримала назву Translation Memory (TM).

Слід відзначити, що використання таких програм (Trados, Transit, Across, Wordfast тощо) стає обов'язковою вимогою для участі у великих перекладацьких проектах. Окрім цього, багато агентств та бюро перекладів, а інколи навіть безпосередні замовники все частіше стали висувати подібні вимоги до перекладачів під час роботи навіть над невеликими документами та текстами. Це викликане тим, що компанії, які тісно пов'язані з перекладацькою галуззю, прагнуть створити та постійно поповнювати власну базу TM для її використання у подальшому. Використання CAT-програм дуже часто дозволяє значною мірою скоротити час самого перекладу. Наприклад, якщо перекладач часто працює над технічними текстами, однотипними та схожими за структурою документами, згадані програми значною мірою допоможуть під час перекладу. За підрахунками компанії Promt, використання CAT-технологій дозволяє підвищити ефективність перекладів до 80 відсотків [1]. Однак, якщо перекладач займається перекладом художніх текстів, малоймовірно, що такі програми виявляться корисними. Окрім вже згаданих програм, у групу CAT може входити низка програм, призначених безпосередньо для локалізації різноманітних програмних продуктів, веб-сайтів тощо.

Отже, розглянемо детальніше TM-інструменти за А. Л. Семеновим [3]. Основне їх призначення – збереження пар речень у перекладацькій базі даних. Принцип дії TM-інструментів простий. Зазвичай вони інтегруються з такими поширеними офісними програмами, як, наприклад, Word. Деякі з них мають власні засоби редагування тексту, інтерфейси яких мало відрізняються від звичних для сучасного перекладача інтерфейсів текстових редакторів.

Сучасний TM-інструмент являє собою складну комп'ютерну систему, в яку входить багато програм, що мають різні функції. Ці функції можна розділити на дві групи – основні та сервісні. Саме таким чином побудована найпоширеніша система TRADOS, основними програмами якої є Translator's Workbench та MultiTerm. Програма Translator's Workbench автоматично вводить речення, що підлягає перекладу, в базу даних (пам'ять перекладача). Зазвичай довжина запису визначається крапками – від крапки до крапки. Після цього автоматично до вихідного речення у базі даних приєднується виконаний переклад. Після закінчення роботи перекладач отримує виконаний ним переклад, а в базу даних надходять два сегментовані паралельні тексти. Наступний текст, що перекладатиметься, буде оброблений таким же чином та надійде до бази даних. На початку перекладу кожного нового речення TM-інструмент автоматично перевіряє в базі даних наявність такого самого або схожого речення серед перекладених раніше.

Загальною тенденцією у сучасному перекладацькому бізнесі стає жанрово-тематична спеціалізація: як перекладацькі агенції, так і індивідуальні перекладачі зазвичай виконують однотипну роботу. Наприклад, на продовольчому ринку пропонується кілька десятків однотипних електричних приладів, кожен із яких супроводжується інструкцією користувача. Тексти цих інструкцій однотипні. Після перекладу першої з них у другій перекладачеві зустрінеться не більше половини нового тексту. Якщо першу інструкцію було перекладено із застосуванням TM-інструмента, у другій доведеться перекласти лише ті фрагменти, що відрізняються. Велика перевага TM-інструментів полягає також у

тому, що під час перекладу вони повністю зберігають формат тексту оригіналу. Таким чином, перекладач звільняється від необхідності стежити за кеглем, що використовується, абзацом тощо. Найголовніша ж перевага використання ТМ-інструментів – звільнення перекладача від монотонних операцій, що постійно повторюються.

Більшість ТМ-інструментів існують у двох версіях: для інсталяції на персональному комп'ютері та для мережевого використання. ТМ-інструмент, інстальований у локальній мережі певної перекладацької агенції, перетворює усю перекладацьку діяльність агенції на колективну. Під час термінового перекладу великих за обсягом текстів часто до роботи доводиться братися одразу декільком перекладачам, у результаті чого може бути порушено основний принцип перекладу – одноманітність термінології. Уникнути цього дозволяє ТМ-інструмент, оскільки він бере на себе функції координатора дій та результатів окремих перекладачів.

Отже, узагальнимо переваги використання САТ-програм на основі ТМ-інструментів [5]: 1) гарантія того, що документ перекладено повністю, – програма просто не дасть вам залишити порожні сегменти; 2) забезпечення одноманітності термінології (абревіатур, назв тощо), що особливо важливо під час роботи над великими проектами або ж у випадку, коли над одним проектом працює декілька перекладачів та редакторів; 3) можливість роботи з документами різних форматів, наприклад, із файлами Adobe Reader (.pdf), Microsoft Excel (.xls) тощо, при цьому немає потреби встановлювати на комп'ютер самі програми; 4) підвищення продуктивності під час роботи над проектом; зниження часових та трудових затрат, особливо під час роботи над документами, що містять текст, який часто повторюється, або під час перекладу нових редакцій документів; відсутність необхідності повторного форматування перекладеного тексту; 5) можливість збереження бази даних перекладів для подальшого використання під час роботи над новими проектами; наявність функції суміщення технології ТМ та машинного перекладу; 6) можливість вибору програмної оболонки того чи іншого розробника, що найповніше відповідає вашим вимогам до функціональності та зручності роботи; 6) можливість автоматичної перевірки правильності (більшість САТ-інструментів мають вбудовані модулі контролю якості).

Труднощі, що виникають під час використання технології ТМ та її обмеження [5]: 1) інколи перекладачеві може бути складно відстежити контекст сегмента тексту, що перекладається; 2) якщо ТМ-технологія раніше не використовувалася, необхідний курс навчання; 3) програмні оболонки для технології накопичувального перекладу підтримують далеко не всі можливі формати; 4) програмні оболонки зазвичай несумісні одна з одною; 5) висока вартість програм, особливо мережевих версій (існують безкоштовні або умовно безкоштовні САТ-програми, але особливого розповсюдження вони не отримали через свою обмежену функціональність); 6) всі програмні доповнення також платні; 7) якщо сегмент тексту було перекладено неправильно, а перекладач або редактор його пропустили, то під час використання цієї бази даних у подальшому усі аналогічні сегменти будуть також перекладені неправильно; 8) необхідно постійно відстежувати якість баз даних ТМ, оновлювати та редагувати їх уміст, дуже часто вручну – інакше їхня цінність значно знижується; 9) низька ефективність під час роботи з текстами, в яких мало сегментів, що повторюються, або ж де такі сегменти взагалі відсутні.

Наведемо перелік деяких найрозповсюдженіших CAT-програм [5]: OmegaT (багатоплатформова, підтримує усі мови); OpenLanguageTools (багатоплатформова, підтримує усі мови); Transolution (багатоплатформова, підтримує усі мови: для роботи необхідно мати встановлену мову програмування Python); AidTrans Studio Basic (безкоштовна, працює на базі Windows, підтримує усі мови, потребує установки NET); MemoQ 4Free (безкоштовна, працює на базі Windows, не підтримує деякі мови (у тому числі деякі ієрогліфічні мови), потребує установки NET2.0); MetaTaxis (безкоштовна, працює на базі Windows, підтримує усі мови, потребує установки Microsoft Word); across (для перекладачів-фрілансерів доступна безкоштовна версія з обмеженою функціональністю); DejaVu; STAR Transit; SDL Trados; Tr-AID; T-Remote Memory; Wordfast; ABBYY Aligner.

Як правило, в програмних пакетах, окрім власне інструменту для роботи з базами ТМ, є додаткові функції: наприклад, інструмент для вирівнювання (alignment tool), який дозволяє створювати базу даних ТМ за старим документом та його перекладом, інструменти для аналізу тексту (визначення кількості повторів, а також кількості збігів із базою ТМ та ступеня збігу сегментів), інструмент для попереднього перекладу (обробка текстів, що дозволяє підставити сегменти, які збігаються з базою, у деяких випадках – виділити ті сегменти, що не мають збігів). Програми також дозволяють гнучко налаштувати та змінювати інтерфейс залежно від потреб користувача. В пакетах декотрих програм містяться також додаткові програми, що дозволяють створювати термінологічні бази та працювати з ними. Наприклад, в пакеті Trados це – програма Multiterm.

Отже, цілком очевидно, що за використання таких засобів автоматизації, як CAT-програми, можна підвищити ефективність процесу перекладу, скоротити витрати та час виконання різних видів робіт [3]. Як уже зазначалося вище, застосування програм із підтримкою технології накопичувальної пам'яті вже давно стало стандартом галузі і необхідність використовувати CAT-програми в своїй роботі слід сприймати як звичну річ. Підсумовуючи усе наведене вище, доходимо висновку про необхідність введення до фахової підготовки перекладачів спеціального курсу, покликаного навчити студентів, які готуються стати професійними перекладачами, основ роботи з окресленими програмами, що сприятиме підвищенню ефективності навчання в цілому та створить підґрунтя для формування конкурентоспроможних спеціалістів на сучасному ринку праці. Перспективи подальших наукових розвідок вбачаємо у розробці відповідних навчальних матеріалів та їх апробації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Кутузов А. Б. Компьютерные технологии в формировании профессиональной компетенции переводчика / А. Б. Кутузов // Языки профессиональной коммуникации : III Междунар научн. конф., 23–25 октября 2007 г. : тезисы докладов. – Челябинск, 2007. – С. 244–250.
2. Переводческие технологии для Европы [Электронный ресурс]. – М. : МЦБС, 2008. – 64 с. – Режим доступа : http://www.ifapcom.ru/files/publications/human_techn_rus.pdf.
3. Семенов А. Л. Современные информационные технологии : [учебное пособие для студ. перевод. факультетов высш. учеб заведений] / А. Л. Семенов. – М. : Академия, 2008. – 224 с.
4. Соболев Н. М. Интерактивные технологии обучения у подготовке переводчиков в высших учебных заведениях [Электронный ресурс] / Н. М. Соболев // Вісник Національної академії

Державної прикордонної служби України. Серія: Педагогічні науки. – 2012. – № 5. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/e-journals/Vnadsps/2012_5/12snmvnz.pdf.

5. Соловьева А. В. Профессиональный перевод с помощью компьютера / А. В. Соловьева. – СПб. : Питер, 2008. – 160 с.

6. Bowler L. Bilingual Concordances and Translation Memories : A Comparative Evaluation / L. Bowler, M. Barlow // Language Resources for Translation Work, Research and Training : Second International Workshop, 2004 : proceedings. – Stroudsburg, 2004. – P. 70–79.

7. Bowler L. Computer Aided Translation Technology : A Practical Introduction / L. Bowler. – Ottawa : University of Ottawa Press, 2002. – 185 с.

8. Kenny D. Teaching Machine Translation & Translating Technology : A Contrastive Study [Electronic Resource] / D. Kenny, A. Way // Workshop on Teaching Machine Translation : VIII MT Summit, 2004 : proceedings. – Geneva, 2001. – Way of access : <http://www.dlsi.ua.es/tmt/docum/TMT2.pdf>.

АЛЛА ОЛЬХОВСКАЯ

CAT-ПРОГРАММЫ В СТРУКТУРЕ ОБУЧЕНИЯ БУДУЩИХ ПЕРЕВОДЧИКОВ

Рассматриваются CAT-программы как важный компонент профессиональной подготовки будущих переводчиков. Сделан вывод о необходимости введения в профессиональную подготовку переводчиков специального курса основ работы с указанными программами, что будет способствовать эффективности обучения в целом и создаст базу для формирования конкурентоспособных специалистов на современном рынке труда.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, будущие переводчики, CAT-программы, ТМ-инструменты.

ALLA OLKHOVSKA

CAT TOOLS IN THE STRUCTURE OF TRANSLATORS' TRAINING

The article deals with CAT tools (Computer-Aided Translation tools) as an important component of professional training of students of translation departments. The advance of technology and a number of new requirements at the labor market posed a new challenge for students majoring in translation as today possessing linguistic and translation skills is not enough to be a successful translator. The modern translation studies graduates have to be equipped with a range of technical skills: the basic ones are word processors, grammar checkers, e-mail and the World Wide Web (WWW), however to be an efficient translator students should know how to operate new modern computer software – CAT tools which allow to speed up the process of translation greatly. Foreign researches show that graduates who are conversant with CAT technology are at a real advantage when it comes to working in highly technological translation environment which is extremely often encountered nowadays. These modern technologies are a real challenge for the university stuff as university programs offering training in translation must be changed to include this new component. To that end it is necessary to carry out a comprehensive study combining theoretical and practical research in the area of CAT tools. The present article is the first step of such a research as it is intended to provide the understanding of the essence of the aforementioned computer software. The author describes the principles of operation of CAT tools the main function of which is to save the translation units in a database, called translation memory (TM), outlines their main advantages for translators and potential difficulties in using them, lists the most widespread CAT tools and their additional functions.

The main advantages of CAT tools for translators include: higher productivity – the translation is speeded up significantly; consistency – terminology, abbreviations, product names and other information is used consistently throughout the whole translation text; quality assurance checks – most CAT tools have in-built quality assurance features that are extremely convenient for translators; possibility of using various source files – CAT tools enable translators to work with a wide range of source files and it means that there is no need of installing lots of different programs which are often very expensive.

Difficulties that may arise while using CAT tools include: the need for special training (for example, a special course at the university); restrictions connected with file formats – not all source files can be processed with the help of CAT tools; high cost of the programs; lack of efficiency in case of translating texts having no repeating segments or just a small number of them.

CAT tools can be paid or free. The most widespread CAT tools are: OmegaT, OpenLanguageTools, Transolution, AidTrans Studio Basic, SDL Trados, Wordfast, MemoQ, DejaVu, STAR Transit, ABBYY Aligner and many others.

The author comes to the conclusion that CAT technology deserves a prominent place in the translation curriculum. For achieving this purpose the article prompts the necessity of enriching the translators' professional training with a special course designed to teach students majoring in translation the basics of work with the above described software which will foster the efficiency of teaching in general and will provide the basis for forming competitive specialists at the modern labor market.

Keywords: *CAT programs, TM instruments, professional training, students of translation departments.*

Одержано 12.01.2015, рекомендовано до друку 21.01.2015.